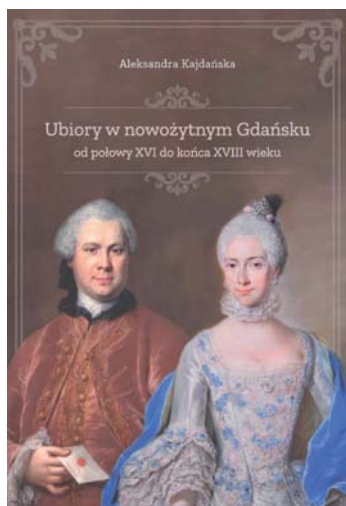

Aleksandra Kajdańska, *Ubiory w nowożytnym Gdańsku od połowy XVI do końca XVIII wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2020, ss. 509

Autorka w recenzowanej pracy podjęła problematykę ubioru w Gdańsku w okresie od połowy XVI do końca XVIII wieku. We wstępie zasygnalizowała, że temat ten dotychczas nie został podjęty w pracach dotyczących kultury Gdańska. Określiła również jakiego rodzaju źródła i publikacje są najbardziej pomocne i jakie wykorzystała sama w badaniu tego zagadnienia. Wskazała ponadto, że celem pracy była próba zebrania i przeanalizowania badań nad ubiorami w Gdańsku z perspek-

tywy kostiumologii oraz ukazanie ubioru i jego znaczenia w kontekście kultury „miasta Neptuna”.

Praca podzielona została na pięć rozdziałów ułożonych w porządku chronologicznym. Każdy z nich dzieli się na podrozdziały o określonej tematyce (moda męska, moda damska, tkaniny etc.) co pozytywnie wpływa na przejrzystość oraz ułatwia odnalezienie konkretnych zagadnień. Umieszczona na końcu obszerna bibliografia zawiera wykaz źródeł, czasopism, opracowań, artykułów oraz słowników wykorzystanych w pracy. Warto ponadto zwrócić uwagę na wykorzystanie prac polskich i światowych autorytetów z dziedziny historii ubioru i kostiumologii: François Boucher’a, Marii Gutkowskiej-Rychlewskiej i Anny Sieradzkiej.

Przedział czasowy każdego rozdziału został określony ze względu na charakterystyczne wydarzenia oraz ich wpływ na życie i kulturę danego okresu. Kolejne części pracy rozpoczynają się wprowadzeniem w sytuację polityczną i gospodarczą miasta, aby czytelnikowi ułatwić zrozumienie zjawisk zachodzących w danym okresie oraz ich wpływu na ubiór poszczególnych grup społecznych. Również każdy rozdział dzieli się na podrozdziały poświęcone modzie zachodnioeuropejskiej¹, modzie polskiej oraz modzie w samym Gdańsku. Dodatkowo, w poszczególnych (lecz nie wszystkich) partiach książki znajdują się podrozdziały dotyczące bardziej szczegółowych zagadnień takich jak tkaniny, nakrycia głowy czy ubiory w twórczości określonych malarzy. Autorka kończy ostatnią część pracy pochyłając się nad tymi grupami społecznymi, etnicznymi, wyznaniowymi i zawodowymi, o których wcześniej nie było mowy, a którym należało jej zdaniem poświęcić uwagę, ponieważ ich ubiory były różne dla: Kaszubów, Żydów, marynarzy, Menonitów, etc.

Ostatnie strony książki zawierają bogaty spis źródeł wykorzystanych przez Autorkę. Wśród nich znalazły się nie tylko obrazy, ale również szkice i rysunki wykonane przez obserwatorów życia codziennego w Gdańsku, ilustracje z żurnali i pism modowych, malunki zdobiące przedmioty użytku codziennego takie jak puszki na

¹ W zależności od okresu jest to opis mody poszczególnych krajów których wpływy dominowały w Europie.

tytoń i herbatę oraz piece, kafle. W zakresie źródeł pisanych godny podkreślenia jest fakt przywoływania przez autorkę wypowiedzi obserwatorów z różnych krajów. Jest to zabieg właściwy, gdyż dał obraz sposobu postrzegania zmieniających się trendów w ubiorze w zależności od miejsca zamieszkania i kręgu kulturowego.

Najobszerniejszą część pracy stanowi analiza części składowych ubioru w poszczególnych krajach, tudzież kręgach kulturowych oraz odniesienie jej do ubiorów gdańskich w tym samym czasie. Autorka poświęciła wiele miejsca na szczegółowe opisanie poszczególnych elementów garderoby i wyjaśnienie pojęć z nią związanych. Słownictwo fachowe używane w większości przypadków, zostało wyjaśnione w samym tekście lub przypisie zawierającym definicję. W tej części pracy niejednokrotnie przywoływane są terminy i wnioski z prac innych autorów. Jest to zrozumiały zabieg, ponieważ praca Aleksandry Kajdańskiej dotyczy tak rozległego przedziału czasowego (z punktu widzenia kostiumologii), że próba samodzielnego opisywania każdego elementu garderoby byłaby nazbyt czasochłonna, a być może bezowocna.

Autorka sięgając do źródeł, wykorzystuje je w sposób umiętny, wydobywając z nich wiele informacji nie tylko o samych ubiorach, ale również o ich odbiorze przez określone osoby czy grupy społeczne. Nie stara się natomiast, wydawać własnych sądów czy sugerować odbiorcy jak powinien oceniać dane zjawisko. Jedynym wyjątkiem jest zagadnienie dotyczące gorsetów. Jest to temat budzący kontrowersje w przestrzeni wirtualnej, a nawet w niektórych książkach popularnonaukowych, niejednokrotnie dobrze ocenianych². Ta część ubioru przedstawiania jest negatywnie czy wręcz z intencją niezdrowej sensacji. W popularnej narracji gorsety są przedstawiane jako „narzędzie tortur”³, a stwierdzenia o „deformacjach ciała” często pozostają bez wyjaśnienia. Tak nakreślonemu pogładowi autorka sprzeciwia się w następujący sposób: „Notabene wbrew powszechnym opiniom prawidłowo wykonany gorset dopasowany do ciała pod względem wymiarów był wygodny” (s. 201). Brak uzasadnienia spowodowany jest tym, że brakuje pracy, która by w rzetelny sposób zbadała ten temat. Historycy mody i kostiumolodzy zwykle ograniczają się do rzeczowego opisu gorsetu bez oceny czy badań na temat jego funkcjonalności i wpływu na zdrowie. Obecnie mówią o tym prawie wyłącznie osoby zajmujące się popularyzacją wiedzy o dawnej modzie lub krawiectwem historycznym⁴. Niemniej jednak, należy docenić to ważne zdanie autorki i zaznaczyć jej wkład w walkę ze szkodliwym stereotypem.

² J. Dobkowska, J. Wasilewska, *W cieniu koronkowej parasolki. O modzie i obyczajach w XIX wieku*, Warszawa 2016, s. 216.

³ <https://kobieta.gazeta.pl/follow/7,153343,6650531,gorset-modne-narzedzie-tortur.html> [dostęp: 20.12.2021]; <https://styl.interia.pl/moda/zdjecie,iId,2793006,iAIId,347710> [dostęp: 20.12.2021]; <https://steemit.com/polish/@photographxx/historia-gorsetu-czyli-modnego-narzedzia-tortur> [dostęp: 20.12.2021]; I. Wierzb, *Wstydliva historia majtek dla prawie dorosłych*, Poznań 2015, s. 47.

⁴ Przykłady: <https://adamselindisdress.wordpress.com/2014/12/19/corsetted-victorians-and-others-myths-and-reality/> [dostęp: 20.12.2021]; https://www.youtube.com/watch?v=6_Ogeug8XPc&t=406s [dostęp: 20.12.2021]; <https://www.youtube.com/watch?v=4XBLBfWNH7I> [dostęp: 20.12.2021]; <https://www.youtube.com/watch?v=zNwTqanp0Aw&t=675s> [dostęp: 20.12.2021]; <https://www.instagram.com/p/B0Q6ZQwgb/-/> [dostęp: 20.12.2021].

Oceniając treść książki pod względem deklarowanych przez autorkę celów, należy zwrócić uwagę, że dużo bardziej skupiła się na przedstawieniu i opisanu ubiorów oraz na analizie źródeł niż na ukazaniu znaczenia ubioru dla historii kultury Gdańska. Owszem, analizuje pod kątem ubioru postacie przedstawione w pracach gdańskich artystów, jednak brakuje wyraźnego odniesienia tej części wywodu do założonego celu.

Mocną stroną pracy jest niewątpliwie zebranie i przedstawienie w klarowny i przystępny sposób bardzo szczegółowych informacji na temat historii ubiorów z niezwykle długiego okresu, bo ponad dwustu pięćdziesięciu lat. Należy również podkreślić, że autorka skupiła się nie tylko na modzie zachodnioeuropejskiej i gdańskiej, ale również na polskiej, dzięki czemu czytelnik dostaje szeroki wybór treści. Kolejnym wartościowym aspektem pracy jest niepozostawianie tematu mody w próżni – podrozdziały, dotyczące sytuacji politycznej i gospodarczej w Europie oraz w samym Gdańsku, nadają kontekst opisanym zagadnieniom mody. Niewątpliwą zaletą jest także bogata szata graficzna – każdy rozdział zamykają rysunki, ryciny, obrazy zachowanych ubiorów, o których była mowa w tekście. Ciekawostką dotyczącą ilustrowania pracy jest replika koszuli damskiej wykonanej przez autorkę zgodnie z instrukcją podręcznika krawieckiego z epoki.

Z perspektywy historyka największą wartością książki A. Kajdańskiej jest to, że można potraktować ją jako kompendium wiedzy o ubiorach nowożytnych. Jest to tym ważniejsze, że autorka zwraca uwagę nie tylko na modę europejską, ale również i polską. Części poświęcone naszym rodzimym ubiorom ze względu na zwięzłość i rzeczowość opisu mogą być przydatne dla studentów jako lektura rozszerzająca przy omawianiu treści związanych z kulturą staropolską. Autorce jednocześnie udało się w sposób wyczerpujący przedstawić ubiory w Gdańsku oraz wykazać ich specyfikę na tle mody europejskiej i polskiej.

ZUZANNA SNOCH

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
cathrienecat@gmail.com

Bożena Popiołek, *Dobrodziejki i klienci. Specyfika patronatu kobiecego i relacji klientalnych w czasach saskich*, Warszawa 2020, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, ss. 630

Klientelizm, chociaż tak powszechny w sferze politycznej, społecznej i kulturalnej dawnej Rzeczypospolitej, wciąż nie został dokładnie zdefiniowany i zbadany. Sytuacja ta miała niewątpliwie wpływ na podjęcie przez Bożenę Popiołek rozważań na temat kobiecego patronatu. Klientelizm w tym konkretnym ujęciu nie jest dobrze zbadany,